

tijdige standpunt dat Rullmann inneemt. Het gelijk van de gereformeerde visie staat voor hem buiten kijf; vandaar de apodictische schrijftrant. De kritiek die hij op de tegenstanders levert, is polemisch en veroordelend. Over Kuyper cum suis schrijft hij verheerlijkend. Naar die zijde zijn deze boeken hagiografisch. In wat hij over hen schrijft, komt hetzelfde naar voren als we bij de brochure van De Gaay Fortman zagen: de D is Gods werk. In zijn *Kerkherstel* lezen we: we mogen 'dankbaar erkennen, dat het den Heere behaagd heeft, voor de beweging der Doleantie mannen te verwekken, die toegerust waren met wetenschap en verstand om het volk te leiden' (235). De werkzame hand van God suggereert hij ook, als hij zijn kans schoon ziet, bij de tegenstanders van de dolerenden. Nadat hij vermeld heeft dat iemand een dolerend predikant een pak slaag gegeven heeft, schrijft hij in zijn *De Doleantie*: 'De woesteling is later doodarm geworden' (216). De toon in de passages over de tegenstanders van Kuyper en de zijnen is vaak raillerend of sarcastisch. Hij geeft hun meningen en standpunten wel weer, maar gebruikt die tegen hen, bij voorbeeld door op hun inkonsekwenties te wijzen of om hun ongelijk aan te tonen, waarbij hij van tijd tot tijd aan zijn verontwaardiging lucht geeft. Beide werken hebben nog steeds waarde vanwege het bronnenmateriaal en de indrukwekkende hoeveelheid informatie die daarin zijn gegeven. Bovendien zijn ze lezenswaardig, omdat de schrijver een goed verteller is.

Van belang voor de geschiedenis van de D is ook zijn *Kuyper-Bibliografie*, dl. 2 (1879-1890), Kampen 1929 (128-189). Van zijn hand verscheen ook nog een klein boekje in de reeks 'Ons Arsenal', serie 5, no. 1-2, uitgegeven te Zutphen zonder jaaropgave (1925) met de titel *De Doleantie*. Deze met meer consistentie geschreven brochure wijst de organisatie van 1816 als de bron van alle kwaad aan en schetst de D als de vrijmaking daarvan. De werken van Rullmann hebben tot na de Tweede Wereldoorlog hun stempel gedrukt op het beeld dat de gereformeerden van hun voor geschiedenis hadden. Daarbij moet men niet vergeten dat Rullmann in zijn werken de in zijn tijd gangbare visie tot uitdrukking heeft gebracht.

Toch werd die visie niet door allen gedeeld. Toen de middelburgse, gereformeerde predikant J.B. Netelenbos het in 1917 waagde in een hervormde kerkdienst in Den Haag voor te gaan, stak er een storm van protest op en sprak de gereformeerde kerkeraad van Den Haag uit dat hij 'het werk Gods der Reformatie van 1834 en 1886 miskend' had.